EFICIENTIZAREA PROCESULUI EDUCAȚIONAL DE INTEGRARE A COPIILOR CU AUTISM ÎN MEDIUL PREȘCOLAR

STREAMLINING THE EDUCATIONAL PROCESS OF INTEGRATING CHILDREN WITH AUTISM IN THE PRESCHOOL ENVIRONMENT

Roxana-Monica LUPUȘOR,
Universitatea de Stat din Moldova
alexandru_mnc@yahoo.com

Rezumat. *Fiecare copil are dreptul la educație și dreptul de a fi învățat cum să învețe. Instituțiile preșcolare sunt locurile în care atât copiii, cât și părinții dobândesc prima experiență despre educația instituțională și unde se pun bazele viitorului progres școlar al copiilor.*

Integrarea copilului cu tulburare din spectrul autist în mediul preșcolar se realizează cu dificultate în lipsa unei pregătiri de specialitate a cadrului didactic și a unei strategii eficiente de coordonare și direcționare în vederea eficientizării. Compensarea aspectelor deficitare din sistemul de învățământ actual impune necesitatea elaborării și implementării unui model psihopedagic de eficientizare a procesul educațional integrat în educația timpurie.

Cuvinte-cheie: *învățământ preșcolar, cadre didactice, integrarea copilului cu autism, preșcolari integratori, model de eficientizare a integrării.*

Abstract. *Every child has the right to education and the right to be taught how to learn. Preschools are the places where both children and parents gain their first experience of institutional education and where the foundations for children's future academic progress are laid.*

The integration of the child with autistic spectrum disorder in the preschool environment is achieved with difficulty in the absence of a specialized training of the teaching staff and an effective strategy of coordination and direction in order to make it more efficient. Compensating for the deficient aspects of the current education system requires the development and implementation of a psychopedagogical model to make the educational process integrated in early education more efficient.

Keywords: *preschool education, teachers, integration of the child with autism, integrative preschoolers, integration efficiency model.*

Importanța și valoarea educației în primii ani de viață ai individului au fost distinctiv recunoscute cu mai bine de 2.000 de ani în urmă. Educația este un subiect ce a captat atenția multor oameni de știință, aceștia abordând studiul sistemului de învățământ preșcolar, ca o primă etapă a sistemului de învățământ general.

Învățarea este un proces complex care presupune dobândirea de noi cunoștințe, asimilarea de informații, transformări pe plan cognitiv, care vizează în esență ideea de evoluție umană, spirituală, socială. Învățarea nu exclude nicio categorie de vârstă, sex, apartenență religioasă, civică dimpotrivă ea presupune ramificarea noțiunilor informaționale către toate zonele psihicului uman. În acest context înțelegem că învățarea nu exclude nici categoria copiilor cu autism, cu precizarea că aceștia se identifică cu nevoi speciale, care presupun tipuri de învățare specială, iar educația funcționează ca un multiplicator, deoarece, la rândul său, permite tuturor persoanelor, inclusiv persoanelor cu dificultăți, să exercite alte drepturi ale omului.

Importanța dezvoltării copiilor a făcut ca educația preșcolară să fie poziționată în centrul discuțiilor academice și politice. Este general acceptat că educația preșcolară de înaltă calitate are un impact substanțial asupra rezultatelor ulterioare ale vieții[1], iar pe baza acestui fapt, există un impuls tot mai mare în spatele investițiilor în educația preșcolară atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare[2].

Instituțiile preșcolare sunt locurile în care atât copiii, cât și părinții dobândesc prima experiență despre educația instituțională și unde se pun bazele viitorului progres școlar al copiilor. Între 3 și 6 ani, copiii sunt dornici să dobândească cunoștințe despre lumea înconjurătoare. Pe lângă descoperirea mediului lor fizic, ei sunt motivați să își îmbunătățească experiența în ceea ce privește interacțiunea cu colegii. Grădinița are o importanță-cheie ca scenă de integrare; în plus, aceasta menține o relație strânsă cu intervenția timpurie[3]. Faptul că preșcolarii au nevoi educaționale speciale este adesea realizat și/sau diagnosticat în timpul copilăriei timpurii. În anumite cazuri, diferența nu este atât de evidentă în comparație cu copiii cu dezvoltare tipică de această vârstă[4].

La prima vedere se pare că există numeroase scopuri ale educației. Considerăm că există un scop absolut pentru toți preșcolarii, inclusiv pentru cei cu TSA: pregătirea lor pentru vârsta adultă. Unitățile educaționale sunt cele care au ca misiune asigurarea pentru toți copiii cu dizabilități a unei șanse la acest scop colectiv și pregătirea oportunităților pentru educația post-gimnazială, în vederea angajării și a unei vieți independente.

---

1 Weiland, C., & Yoshikawa, H. (2013). Impacts of a prekindergarten program on children's mathematics, language, literacy, executive function, and emotional skills. Child Development, 84(6), 2112-2142.

2 OECD. (2017). Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care, Starting Strong, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264276116-en

3 Nutbrown, C., Clough, P. and Atherton, F. (2013): Inclusion in the early years. SAGE Publications, Los Angeles.

4 Odom, S. L., Vitztum, J., Wolery R, Lieber, J., Sandall, S., Hanson, M. J., Beckman, P., Schwartz, I. and Horn, E. (2004): Preschool inclusion in the United States: a review of research from an ecological systems perspective. Journal of Research in Special Educational Needs, 4. 1. 17–49

Atenția sporită acordată în ultimii ani copiilor cu tulburare din spectrul autist și încercările de a le oferi drepturi egale privind accesul la servicii de calitate și educație integrată, este datorită creșterii numărului de cazuri la nivel mondial, dar și a faptului că cercetările de specialitate au concluzionat că autismul nu este o afecțiune eradicabilă sau tratabilă, ci va exista pe toată durata vieții.

Trăsăturile caracteristice ale preșcolarilor cu tulburări din spectrul autist și nevoile specifice constituie premisele pe baza cărora se configurează activitatea de învățare sau dezvoltare care determină schimbări în comportament pe fondul interacțiunilor proceselor psihice interne (cognitive, afective, motivaționale) și factorilor determinanți ai contextului extern (social, situațional). Învățarea influențează dezvoltarea psihică generală și dezvoltarea personalității prin interconexiunile pe care le realizează cu celelalte procese psihice. Astfel, parcurgerea procesului de învățare necesită antrenarea proceselor psihice, iar, la rândul ei, învățarea produce schimbări de modificare și restructurare a acestor procese psihice.

Relația dintre învățare și dezvoltare, în cazul elevilor cu deficiențe în cadrul procesului de recuperare, este influențată de o serie de afecțiuni sau de tulburări care au primar afectând structura și dinamica personalității, altele cu caracter secundar care apar pe fondul interacțiunii dintre elementele din prima categorie și factorii de mediu. Asistăm la o interacțiune complexă între tulburarea primară și efectele consecințelor sale, iar rezultatele depind de condițiile de mediu și de măsura în care persoana cu cerințe speciale se implică în procesul educațional compensator și recuperator. Se impune o prevenire a afecțiunilor derivate prin adoptarea de măsuri psihopedagogice sau organizarea unui proces de învățare în perioada în care pot fi valorificate oportunitățile perioadei de dezvoltare și resurse potențiale ale copilului. În aceste condiții se recomandă intervenția timpurie și adoptarea măsurilor de corectare, recuperare, compensare în vederea obținerii unui grad de eficiență ridicat, dar și prevenirea fenomenelor negative.

În cazul copiilor cu deficiențe elementele care fac parte din structura personalității precum imaginea și stima de sine au o importanță deosebită influențând raporturile cu cei din jur și acceptarea de sine. Dacă studiem aspectul formării imaginii de sine se constată că derivă un set de probleme de adaptare și integrare în cadrul mediului școlar, dar și o serie de atitudini și manifestări de: evitare, probleme de comportament, anxietate, stări de nervozitate crescută, sentimente de inferioritate. De asemenea, pe lângă procesele cognitive care au un mod particular de reacție și adaptare la stimulii externi menționăm și lipsa de susținere a copilului și de comunicare în mediul familial. Aceste carențe afective au efecte în sfera morală, comportamentală și la nivelul caracterului imprimând copilului cu TSA o neimplicare în activitățile de joc, o atitudine reținută față de persoanele adulte ducând la nesiguranță afectivă și psihică.

Pe fondul acestor probleme apar dificultățile de învățare sau barierele de învățare care derivă din organizarea procesului educațional și nu din interiorul

copilului cu deficiențe. Literatura de specialitate evidențiază *bariere în participare* (învățarea este afectată de factori structurali precum posibilitățile materiale la limita existenței obligând familiile copiilor cu tulburări din spectrul autist să se concentreze pe nevoile primare și mai puțin pe învățare, lipsa serviciilor de sprijin sau a informațiilor corespunzătoare, lipsa de pregătire a școlilor pentru susținerea acestui proces), *bariere generate de curriculum* (curriculum rigid, irelevant care împiedică comunicarea și utilizarea de metode și mijloace de învățare neadecvate) și *bariere instituționale* (se referă la atitudinea manifestată de profesori, regulamentele școlare, atitudinea față de dizabilități, în general).

În prezent se constată o tendință în creștere a integrării copiilor cu tulburare din spectrul autist în învățământul de masă, iar complexitatea relației dintre normalitate și integrare a condus la numeroase interpretări, experimente, reușite, eșecuri și tatonări.

Neînțelegerea conceptului de școală pentru toți și aplicarea incorectă a acestuia prin centrarea pe alte motive decât pe interesele copilului creează efectul unei false integrări. Astfel, includerea copiilor cu CES se face după programe obișnuite și nu după organizarea serviciilor care să o sprijine, copiii speciali funcționează după același program cu copiii tipici, apare fenomenul de izolare a copiilor cu cerințe speciale, se ignoră nevoile individuale ale acestuia fiind expus la factori de risc și nu se insistă asupra problemelor din mediul familial.

Raportându-ne la problemele actuale legate de integrarea copiilor cu TSA în mediul școlar și a disfuncționalităților din sistem apare *necesitatea de a elabora o strategie de acțiune coerentă*, bine fundamentată, clarificată conceptual și cu implicații practice cu efecte pozitive pe termen lung. În acest context se delimitează etapa educației timpurii în integrarea copiilor cu cerințe speciale cu rol esențial în formarea și dezvoltarea acestora sprijinind evoluția în treptele ulterioare de educație. Astfel, se impune ca organizarea procesului de integrare timpurie a copiilor cu TSA să fie un act responsabil, bine organizat care să promoveze servicii de calitate centrate pe nevoile fiecărui copil și care să vizeze dezvoltarea intelectuală, emoțională și socială.

Integrarea copilului cu TSA în mediul preșcolar se realizează cu dificultate în lipsa unei pregătiri de specialitate a cadrului didactic și a unei strategii eficiente de coordonare și direcționare în vederea eficientizării. Compensarea aspectelor deficitare din sistemul de învățământ actual impune necesitatea elaborării unul model psihopedagogic de eficientizare a procesul educațional integrat în educația timpurie.

Modelul psihopedagogic de abordare și eficientizare a procesului de integrare în mediul preșcolar a fost realizat și implementat ca o consecință a situației actuale din învățământul preșcolar și s-a concretizat pe baza analizei teoriilor și aspectelor teoretice prezentate de literatura de specialitate și pe baza conceptualizării elementelor componente și cuprinde două dimensiuni:

- psihologică – de identificare a aspectelor psihologice pe baza cărora se proiectează demersul educațional;
- pedagogică – de evidențiere a aspectelor de ordin metodologic în abordarea educației integrate în învățământul preșcolar;

Elaborarea modelului psihopedagogic a avut ca *obiectiv general:* creșterea nivelului de competență profesională a cadrelor didactice din învățământul preșcolar și, implicit, eficientizarea procesului de integrare a copiilor cu TSA. Modelul reflectă relația de cauzalitate dintre actorii implicați în demersul educațional integrativ: cadre didactice – copii cu TSA – copii integratori și dezvoltă planul de acțiune pentru fiecare în parte.

Structura propriu-zisă cuprinde două componente:

➲ **componenta teoretică** – de asigurare a suportului informațional pentru abordare adecvată a tulburărilor din spectrul autist;

➲ **componenta practico-aplicativă** – de aplicare în practică a strategiilor educaționale specifice acestui tip de deficiență cu exemplificarea lor.

Obiectivele urmărite de modelul psihopedagogic au fost următoarele:

1. sintetizarea informațiilor teoretice necesare abordării educaționale integrate în educația timpurie;
2. formarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice care funcționează în grupe integrate ale învățământului preșcolar;
3. formarea abilităților de aplicare în practica educațională a noțiunilor teoretice pe baza unei strategii eficiente;
4. creșterea eficienței procesului educațional integrat pe baza suportului informațional și practic.

Componenta teoretică este structurată pe informații generale despre patologia tulburărilor din spectrul autist pe baza simptomatologiei specifice, a diagnosticării timpurii pe baza particularităților de manifestare la copiii de vârstă preșcolară și din perspectiva implicațiilor pe care le are în formarea abilităților pe baza dificultăților de învățare. În acest context, cadrul didactic devine furnizor de servicii educaționale pentru copiii cu deficiențe, iar de abilitatea sa de manageriere corectă a procesului de învățare depinde funcționalitatea în etapele ulterioare ale școlarizării. Se impune, în acest sens, formarea competențelor profesionale necesare educației integrate la nivelul cunoștințelor de specialitate, a conceptelor specifice, a abilităților de lucru cu copii cu TSA și la nivel atitudinal printr-o deschidere totală de acceptare a acestuia și de implicare activă în soluționarea problemelor educaționale.

Asimilarea suportului informațional de către cadrele didactice se va realiza pe baza seminarelor de pregătire și a workshop-urilor organizate sistematic după un program bine stabilit în acord cu beneficiarii lui. Grupul țintă îl reprezintă educatorii care predau în învățământul preșcolar și vizează formarea profesională în vederea abordării și derulării procesului de integrare a copiilor cu tulburări din spectrul autist și atingerea nivelului de eficiență maximă. Organizarea sesiunilor de

formare permit o aprofundare a informațiilor și reflectarea asupra conținuturilor propuse spre dezbatere.

Componenta practico-aplicativă presupune abordarea metodologică a problematicii integrării copiilor cu tulburări din spectrul autism prin oferirea de exemple concrete de situații de învățare adaptate specificului și particularităților deficienței. Competențele de ordin teoretic vizau procesul educațional din perspectiva educatorului și a acțiunilor întreprinse, iar competențele din această categorie conturează personalitatea preșcolarului cu TSA. Primul subpunct al părții practico-aplicative cuprinde elaborarea unor fișe de lucru, structurate și adaptate particularităților de integrare a deficienților cu tulburări din spectrul autist și proiectate conform temelor și subtemelor înaintate de curriculumul preșcolar actual, urmărind criteriul accesibilității lor de către copilul cu TSA și respectând domeniile experiențiale. Cel de-al doilea subpunct conține un set de activități de dezvoltare socio-emoțională aplicabil la întreaga grupă de preșcolari. Educația timpurie reprezintă un mediu propice pentru lărgirea experiențelor personale oferind condițiile unei activități sociale variate prin preluarea inițiativei contactelor interpersonale. Dezvoltarea capacităților socio-emoționale se realizează într-un mediu organizațional bine structurat în care stabilirea contactelor sociale facilitează adaptarea în funcție de condițiile și influențele exterioare. Preșcolarii manifestă o disponibilitate crescută și o dorință de socializare, învățând prin unități specifice să ajungă la comportamente adaptive și expresive. Evoluția lui ulterioară este influențată de interacțiunile din etapa educației timpurii, iar învățământul contemporan oferă cadrelor didactice oportunitatea de proiectare a activităților didactice din perspectiva individualizării în funcție de cerințele și nevoile sociale ale grupului de preșcolari.

Accentuarea aspectului aplicativ al educației integrate elucidează aspecte de abordare a activităților din colectivele din grădinițe și oferă un model în elaborarea modalităților de lucru cu preșcolarul cu TSA. Integrarea în educația timpurie reprezintă prima experiență de viață socială, iar adaptarea la acest mediu va fi un proces îndelungat cu progrese și regrese. Beneficiile pe termen lung sunt multiple: antrenează copilul sub formă de joc amplificându-i capacitățile sociale, intelectuale, îl activează emoțional și motivațional. Noul curriculum pentru educația timpurie permite cadrului didactic libertatea de organizare a activităților educative din perspectivă integrată, dar nu îi oferă un model de abordare în implicarea copiilor cu deficiențe.

Abordarea practică a fenomenului integrării are o dublă valoare formativă: pe de o parte, este analitico-sintetică propunând să exploreze procesul dezvoltării copilului cu TSA din perspectiva relațiilor sociale favorizate de mediul educațional și, pe de altă parte, capătă o valoare inovatoare prin argumentarea și promovarea unei noi viziuni privind modalitățile de integrare a acestora prin joc.

Dimensiunea socio-emoțională îndeplinește două funcții: de integrare a copiilor deficienți și de diferențiere a acestora în învățământul de masă. Funcția de

integrare urmărește asimilarea de valori, de abilități sociale, norme de conduită, iar funcția de diferențiere vizează condițiile interne psihoindividuale care pe baza influențelor psihosociale se transformă în comportamente individuale cu caracteristici specifice. Procesul complex de socializare nu se realizează spontan, ci se învață prin intermediul instruirii și a jocului.

Educația socio-emoțională are ca finalitate raportarea la sine și la membrii grupului derivând, la nivel macrostructural, de idealul educațional și obiectivele didactice, iar la nivel microstructural vizează competențele generale și specifice formate pe baza conținuturilor învățării.

Pe baza temelor și a subtemelor s-a realizat un model de abordare a învățării din perspectiva copiilor cu tulburări din spectrul autism prin realizarea de materiale adaptate cu grad de accesibilitate ridicat care să incite interesul și motivația pentru învățare. Principala modalitate de aplicare în practică este jocul. Valențele formative ale jocului sunt multiple, cu atât mai mult în cazul copiilor cu TSA, constituid o activitate instructivă ce favorizează o implicare activă și o menținere a atenției concentrate. Utilizarea jocului ca metodă didactică dezvoltă gândirea, limbajul, memoria, imaginația, dar și procesele afectiv-motivaționale prin confruntarea cu sinele și cu ceilalți.

Prin intermediul jocului se intensifică interacțiunile sociale dintre participanții la schimbările educaționale: *educatorul ➔ copilul integrat ➔ copiii integratori*. Educatorului îi revine rolul de proiectare și dirijare a activității didactice, dar și responsabilitatea de punere în valoare a copilului integrat, pe de o parte, și a copiilor integratori, pe de altă parte. În aceste condiții se impune dezvoltarea interesului natural al preșcolarilor față de copilul integrat. Specificul relației dintre cele două categorii de copii cuprinde reacții diferite: în anumite situații se manifestă un interes social spontan de împărtășire a experiențelor prin angajarea cu copilul integrat, în alte situații se manifestă o atitudine de respingere. Atitudinea copiilor cu dezvoltare normală față de copiii cu tulburări din spectrul autist are un rol esențial în succesul procesului integrativ. La vârsta preșcolarității, acceptarea și toleranța potențează șansele de învățare socială și rezultate îmbunătățite. Interacțiunea copiilor integrați cu copiii integratori prezintă numeroase provocări cauzate de dificultatea de conectare cu ceilalți, a incapacității de acordare a sensului sentimentelor și relațiilor sociale, de aceea stabilirea relațiilor este considerată o prioritate prin prisma rezultatului dorit. În aceste condiții de clarificare și stabilire a conexiunilor intervine rolul educatorului în observarea interacțiunilor și oferirea sprijinului de mediere în vederea obținerii egalului obișnuit.

Componenta practico-aplicativă vizează cadrele didactice din învățământul preșcolar oferind un model de abordare a conținuturilor specifice acestei etape de vârste, precum și copiii cu TSA integrați implicându-i în rezolvarea sarcinilor propuse de fișele de lucru adaptate particularităților psihoindividuale specifice deficienței și dificultăților de învățare.

Interdependența dintre componenta teoretică și cea practico-aplicativă funcționează ca un tot unitar, completându-se reciproc: un proces educațional de tip integrat nu se poate realiza decât pe pe baza unui set de cunoștințe care susțin și direcționează activitatea propriu-zisă de lucru cu copilul cu TSA eficientizând-o și contribuind la creșterea gradului de integrare.

Elaborarea modelului psihopedagogic oferă o viziune completă a abordării integrate în direcția redimensionării procesului educațional prin valorizarea copiilor cu deficiențe și creșterea nivelului de normalizare și, implicit, a eficientizării acțiunii didactice. Modelul propus reprezintă o strategie centrată pe copil care susține dezvoltarea generală, sprijină metodele de învățare evidențiind importanța învățării practice a jocurilor și interacțiunilor sociale.

Prin elaborarea și implementarea MEICA (Modelul de eficientizare a integrării copiilor cu autism) în cele 2 unități preșcolare gălățene, s-a urmărit stabilirea bazelor conceptuale și metodologice ale învățământului de tip integrat pe baza analizei situației educaționale existente și a particularităților de dezvoltare a copiilor cu TSA.

Ipoteza care a stat la baza cercetării experimentale a fost: presupunem că eficiența procesului educațional integrat în mediul preșcolar crește în condițiile implementării modelului psihopedagogic prin stimulare cognitivă, comportamentală și socio-emoțională influențând nivelul de dezvoltare și integrare a copiilor cu TSA în cadrul grupului integrator, dar și nivelul competențelor profesionale ale cadrelor didactice implicate.

Cercetarea a cuprins în eșantionul experimental 2 grupe: Grupa Buburuzelor (Grădiniţa cu Program Normal Nr. 40) cu următoarea componenţă: un cadru didactic, 24 preşcolari, dintre care 4 cu TSA şi 20 integratori și Grupa Ștrumfilor (Gradiniţa cu Program Prelungit nr. 9) cu un cadru didactic, 21 preşcolari în total, dintre care 2 cu TSA şi 19 integratori reprezintă lotul experimental. Lotul de control a cuprins Grupa Albinuţelor (Grădiniţei cu Program Normal Nr. 40) cu o educatoare şi 21 de copii înscrişi, dintre care 3 cu TSA şi 18 copii integratori și Grupa Voiniceilor (Gradiniţa cu Program Program Prelungit nr. 9) cu o educatoare şi 20 copii, dintre care 3 cu TSA şi 17 copii integratori.

Design-ul experimental s-a realizat printr-o serie de etape sau pași care au urmărit cu consecvență eficientizarea activității de integrare în învățământul de masă a copiilor cu TSA într-un demers organizat și planificat riguros după cum urmează:

1. Diagnosticarea inițială a aspectelor semnificative ale învățământului integrat de tip preșcolar;
2. Implementarea modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul preșcolar prin organizarea de sesiuni de formare profesională destinate cadrelor didactice participante la experiment și aplicarea în practică a noțiunilor asimilate prin accesarea site-ului educațional și a resurselor educaționale deschise.

3. Măsurarea impactului produs ca urmare a implementării modelului psihopedagogic și formularea concluziilor.

Concluziile generale la finalul aplicării demersului experimental evidențiază schimbări majore la nivelul funcționării procesului de integrare a copiilor cu TSA în învățământul de masă și ne direcționează spre implementarea modelului psihopedagogic de eficientizare a acestuia. S-au constatat schimbări de ordin calitativ și cantitativ generate de gestionarea corectă a aspectelor legate de organizarea învățării centrată pe preșcolar și pe nevoile de formare ale acestuia, în cazul nostru a copilului cu TSA. Se înregistrează beneficii pe toate planurile: în activitatea cadrului didactic printr-o cunoaștere profundă a aspectelor teoretice și metodologice prin oferirea unui model de abordare eficientă și de coordonare a procesului educațional în strânsă coerență cu particularitățile psihoindividuale și de dezvoltare a preșcolarilor cu cerințe speciale, în facilitarea integrării preșcolarului cu TSA în cadrul colectivelor cu dezvoltare normală, dar și în percepția copiilor integratori prin educarea lor în spiritul toleranței și a colaborării cu copii atipici.

Rolul important în realizarea unei intervenții de calitate revine în totalitate cadrului didactic prin rolul responsabil pe care și-l asumă de creare a unui context integrativ de nivel ridicat cu rezultate pe termen lung pregătind includerea în treptele de învățământ viitoare a copilului cu dezvoltare atipică oferindu-i șansa de a face față cerințelor unei societăți într-o continuă dinamică.